

9. studenog 1989. godine pao je Berlinski zid. S padom Berlinskog zida pao je socijalizam ili, bolje rečeno, tvorevina koja se tako zvala. Očekivanja građana socijalističkih zemalja su dnevno rasla. Bila je to idealna prilika da se «demokratski» upakira bilo koji i bilo kakav politički program i da se tako postane «liderom» (ta frapantna ljubav za statusom političara čini mise da nalazi svoje uporište u ljubomori bolješevika na drugove u komitetu). Obično je bilo dovoljno naglasiti kako si bio «moralnopolitički nepodoban» i to ti je bila dostatna legitimacija da budeš političar na kojeg valja računati. Obespravljani i oni koji su se takvima osjećali «dočekaše svojih pet minuta»! Padom Zida pokrenula se tektonska ploča i procesi u postali nekontrolirani. Kapitalizam je «dokazao» svoju nadmoćnost socijalizmu i tako se je riješio noćne more s kojom je živio desetljećima.

Tržište (nije se spominjao kapitalizam, posebno njegov kaubojski model iz sasvim pragmatičnih razloga) i demokracija, smatralo se, padom socijalizma će bitno poboljšati stanje svih građana u svim bivšim socijalističkim zemljama.

Posebno je u tome bila aktivna Zapadna Njemačka ujedinivši se s Istočnom Njemačkom. Paritet zapadne i istočne marke 1:1 kao i jednaka socijalna prava svim državljanima nove/stare države rezultiralo je porastom javne potrošnje i kumuliranjem javnog duga uz smanjenje konkurentnosti nacionalne privrede. Ne treba zaboraviti da je Njemačka najtvorenija razvijena kapitalistička zemlja. Njemački duh u širem smislu danas je prebrodio najveći dio problema iako ih još nije riješio.

U kakvom su stanju bile druge države tzv. socijalističkog lagera? Ostale države bile su «prepuštene same sebi». Kapital odnos je jasno definirao svoju strategiju i još uvijek je uspješno provodi. U svim zemljama je smanjena privredna aktivnost. Bilo je potrebno cijelo desetljeće da se dostigne nivo privredne aktivnosti iz 1989. godine. Kod nekih država ni danas, 2004. godine, nije desegnut nivo proizvodnje iz 1989. godine. Ne treba zaboraviti da smo u vremenu Treće industrijske revolucije kada se zaostatak od samo godine dana teško nadoknađuje. Zemlje nove tržišne i demokratske orijentacije krenule su u demokraciju rasprodajom društvenog bogatstva i potrošnjom. Posljedice su jasne smanjenje zaposlenosti, povećanje ino duga i dojučerašnje štedišegrađani postaju najznačajniji dužnici.

Posebna je priča tzv. samoupravni model koji se je toliko razlikovao od tzv. relasocijalističkog modela a vidjelo se to po tome što su građani iz ostalih socijalističkih zemalja sa zavišću gledale na standard i građanske slobode građana bivše Jugoslavije. Mora se reći – s pravom.

Ono što se je dogodilo a nije se smjelo dogoditi jest činjenica da je samoupravni socijalizam izjednačen sa modelom realsocijalizma. Nadalje, nije se dozvolila bilo kakva analiza stanja odnosno dijagnoza pa, temeljem toga, definiranje strategije prijelaza iz socijalističkog u tržišni model privređivanja. Staro je bilo loše do te mjere da nije zavrijedilo da se spomene a kamo li da se objektivno valorizira. Društveno vlasništvo taj «užas» mračnog razdoblja trebalo je odmah ukinuti i sve proglasiti državnim vlasništvom a kako država nije dobar poduzetnik privatizirati. I scenarij destrukcije je na taj način bio gotov.

Slovenija nije pošla tim putem. Jasno ovo nikako ne znači da i u Sloveniji nije bilo tržišnog populizma. Ali ipak stvari su se koliko toliko držale pod kontrolom. Hrvatska je suprotan slučaj u kojem se je odvijao tako ružan scenarij da ga danas, vjerujem, ex post nitko normalan ne bi potpisao. Stvari su toliko loše da je upitno da li postoji dostatan (nužan) broj stupnjeva slobode u oslučivanju o najznačajnijim pitanjima budućeg razvoja društvenog sistema u Hrvatskoj.

Da su se stvari sagledale na primjeren način vidjelo bi se da je samoupravni model privređivanja imao dva značajna nedostatka. Prvi nedostatak je bio nepostojanje cijene rada i kapitala. Nadnice su se definirale samoupravnim sporazumima kako bi se ograničile jer je cijena nadnica bila viša od produktivnosti što je «dopunjeno» negativnom kamatnom stopom. Alokativna funkcija kapitala bila je definirana planovima razvoja a ne učinkovitošću investicija. Samo da podsjetim na pojam: Obrovac. Jasno da su o svemu odlučivali drugovi iz Komiteta pri čemu nije bitno da lie se radi o općinskom, gradskom, republičkom ili saveznom. Uvijek ista priča samo su se iznosi razlikovali. Pri tome valja reći da se je svaki komitet borio sa feudalno uređenje i svoj feud. Tako smo dobili oligopolnu tržišnu strukturu koja nije mogla pratiti razvoj. Tako je moguće kroz socijalnu prizmu definirati nužan rast realne inflacije i razlozi zašto je model mogao funkcionirati u uvjetima mekog budžetskog ograničenja.

Ipak i u tom uvjetima Hrvatska je imala veći izvoz od uvoza roba nego što je to danas. Da podsjetim pokrivenost hrvatskog uvoza izvozom u bivšoj Jugoslaviji bio je iznad 75%; danas je ispod polovine.

Vjerujem da ću jednom moći posvetiti više vremena analizi samoupravnog sistema pa neću duljiti. Ipak valja identificirati da je Ante Marković rješio tri temeljna problema samoupravnog privrednog sistema. Prvi je realna cijena rada i kapitala. Drugi je model privatizacije društvene imovine bez pljačke i treći – napuštanje sistema društvenih financija i «vraćanje» modelu javnih financija. Kako sam u to vrijeme bio član Radne grupe za reformu fiskalnog sistema Jugoslavije to mogu sa zadovoljstvom konstatirati da je papir koji je tom prilikom napisan i danas aktualan i po mnogim aspektima je superioran postojećim rješenjima.

Da se stvari nisu trebale tako «posložiti» najbolje nam pokazuje Kina. Kina koja postaje ekonomskim divom nije naputila socijalizam «revolucionarno» ga lomeći već je u funkciji vremena upravljala promjenama. Ovo nikako ne znači da u Kini nema ozbiljnih socijalnih problema. Pravo je pitanje kakvi bi bili socijalni i ini problemi u Kini da se je tranzicija dogodila na europski način?

Na kraju mora se reći da je Berlinski zid povećao nade građana u ljepše sutra. Kapital odnos petnaest godina poslije je jasno pokazao da su nade bile bez temelja. Kapital odnos nam najbolje ilustrira potrebu za novim Komunističkim manifestom. Revolucije uvijek donose destrukciju i nikad napredak. Da li će kapital odnos shvatiti da svoj opstanak može ostvariti jedino kroz socijalnu odgovornost ili će nastaviti profitnom logikom povećavati broj obespravljenih i tako dovesti u pitanje i svoj opstanak ostaje da se vidi. Ono što je izvijeno jest činjenica da imamo globalni kapitalizam ali ne i globalnu socijalnu odgovornost.